

170
197194

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

КУЛЬТУРА МОВЫ І ГРАМАДСТВА

Матэрыялы
Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі
5—6 снежня 2002 г.

Мінск 2002

Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

УДК 811.161.3
ББК 81.2
К906

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Рэдакцыйная калегія: Э. Д. Блінава, І. Л. Бурак, Н. В. Гаўрош,
А. І. Лаўрэнаў, С. С. Мароз, П. А. Міхайлаў (адказны рэдактар), А. А. Мяцельскі,
Н. М. Нямковіч, К. М. Панюціч, А. К. Пекач, Т. М. Трыпуціна, С. І. Фацеева,
А. М. Цясевіч, М. В. Шабовіч, Н. У. Чайка

К906 **Культура мовы і грамадства: Матэрыялы Міжнар. навук.-практ. конф.,**
5—6 снежня 2002.— Мн.: БДПУ, 2002.— 268 с.

ISBN 985-435-510-1

Выданне прысвечана актуальным пытанням культуры мовы і маўлення ў сучасным грамадстве.

Адрасуецца навукоўцам, выкладчыкам, настаўнікам, студэнтам і ўсім, хто цікавіцца гэтай праблемай.

ISBN 985-435-510-1

© Калектыў аўтараў, 2002
© ВВЦ БДПУ, 2002

ЗМЕСТ

Авина Н.Ю. (Вильнюс) О КУЛЬТУРЕ ПИСЬМЕННОЙ РУССКОЙ РЕЧИ В ЛИТВЕ.....	7
Азарка В.Ул. (Мінск) ПАРУШЭННЕ АКЦЭНТАЛАГІЧНАЙ НОРМЫ Ў ТЭРМІНАХ ІНШАМОЎНАГА ПАХОДЖАННЯ.....	9
Барысенка Н.А. (Мазыр) НЕКАТОРЫЯ АСАБЛІВАСЦІ АДБОРУ І ВЫКАРЫСТАННЯ МОЎНЫХ СРОДКАЎ У ГІСТАРЫЧНЫХ ТВОРАХ.....	11
Беленькая О.А. (Мінск) ЛЕКСИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ СЕРБСКИХ И РУССКИХ СОМАТИЗМОВ, ВХОДЯЩИХ В СОСТАВ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ.....	12
Богдан А.І. (Мінск) СЛОВА ЯК ЭЛЕМЕНТ СВЕТАПОГЛЯДУ І СРОДАК СТВАРЭННЯ МАСТАЦКАГА ВОБРАЗА Ў СВЯДОМАСЦІ СТАРАЖЫТНАГА АЎТАРА.....	16
Бранавіцкі Б.І. (Мінск) АБ РОЛІ МАРГІНІАЛЬНАЙ ЛЕКСІКІ (на матэрыяле ангельскай мовы).....	18
Валасенка А.А. (Мазыр) ТАПАЛІМІЧНЫЯ НАЗВЫ БОРТНАГА ПРОМЫСЛУ НА БЕЛАРУСІ.....	20
Воробьева О.И. (Витебск) КУЛЬТУРА ЯЗЫКА В РЕКЛАМЕ.....	22
Воробьева С.В. (Мінск) ИЗМЕНЕНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОГО ФОНА СЛОВА В ПРОЦЕССЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ (на материале компьютерной терминологии).....	25
Гарадніцкі Я.А. (Мінск) ПРАБЛЕМА СТРУКТУРНА-СЕМЯТЫЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ ЛІТАРАТУРНЫХ ТВОРАЎ.....	27
Гваздовіч Г.А. (Мінск) ПОЛІСЕМЯ РУСКІХ І БЕЛАРУСКІХ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ТЭРМІНАЎ І ІХ СТЫЛЬ КУЛЬТУРЫ НАВУКОВАГА МАЎЛЕННЯ.....	30
Гербик А.М. (Мінск) МЕТАЯЗЫКОВЫЕ ОЦЕНКИ И СУЖДЕНИЯ МИНСКИХ ПЯТИ КЛАССНИКОВ (по данным психолингвистического эксперимента).....	34
Гончак С.В. (Мінск) ЖИВОТНЫЕ КАК ЭТАЛОНЫ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫХ КАЧЕСТВ (на материале сербской и белорусской лексики и фразеологии).....	37
Гоўзіч І.М. (Мінск) ЯНКА СПАКОЎ – СЛОВАТВОРЦА.....	39
Гутовская М.С. (Мінск) ДЕРИВАЦИОННАЯ И ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ РУССКОЙ ЛЕКСЕМЫ СЛОВО И АНГЛИЙСКОЙ WORD.....	43
Даніловіч М.А. (Гродна) КУЛЬТУРНА-ЭСТЭТЫЧНЫ АСПЕКТ НАРОДНАЙ ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ.....	47
Даўгулевіч Н.М. (Мінск) ПРАБЛЕМЫ ФАНЕТЫЧНАЙ АДАПТАЦЫ І ГРАФІЧНАЙ ПЕРАДАЧЫ АНГЛІЦЫЗМАЎ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ.....	51
Демешко В.А. (Мінск) НАБОКОВ И КРАСОТА СЛОВА (на материале ранних критических заметок 20-30-х гг.).....	54
Дзячэня А.А. (Магілёў) ЗВУЖЭННЕ ЗНАЧЭННЯ СЛОВА ЯК СРОДАК ТЭРМІНАЎТВАРЭННЯ (на матэрыяле грамадска-палітычнай лексики).....	56
Дубініна Дз.М. (Мінск) ПРАБЛЕМА РАЗВІЦЦА ВЫРАЗНАГА І ВОБРАЗНАГА МАЎЛЕННЯ ДЗЯЦЕЙ У ТЭОРЫ І ПРАКТЫЦЫ ДАШКОЛЬНАГА Выхавання.....	58
Ефремова Н.И. (Мінск) ФУНКЦИИ МЕСТОИМЕНИЙ В ПОСЛОВИЧНЫХ ТЕКСТАХ (на материале русских и немецких паремий).....	60
Забаштанская А.І. (Мінск) ПАШЫРЭННЕ ВЫБУХНОГА ГУКА [g] У БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯЛЕКТНАЙ МОВЕ.....	62

Зарембо О.С. (Мінск) К ХАРАКТЕРИСТИКЕ МЕТОДА "ЕЛЛИНОСЛОВЕНСКОЙ" ГРАММАТИКИ "АДЕЛЬФОТИС" (ЛЬВОВ, 1591): СИСТЕМА "АКЦИДЕНЦИЙ" КАК ПРИНЦИП РАЗВЕРТЫВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА.....	63
Зуева І.М. (Віцебск) РЭАЛІЗАЦЫЯ МАЎЛЕНЧАГА АНТРАПАНІМІЧНАГА ЭТЫКЕТУ ў МАСТАЦКІХ ТВОРАХ (на прыкладзе творчасці Ул.Караткевіча).....	67
Истоменок С.С. (Мінск) ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРЕДСТВ ПЕРЕДАЧИ ИНФОРМАЦИИ В ПЕЧАТНОЙ РЕКЛАМЕ.....	70
Іўчанка В.М. (Мінск) МОВА ЯК ІНДЫКАТАР КУЛЬТУРЫ ГРАМАДСТВА.....	73
Казімірская Т.А. (Магілёў) ВЫРАЖЭННЕ ІМПЛІЦЫТУ З ДАПАМОГАЙ ЛАГІЧНАГА НАЦІСКУ (на матэрыяле п'ес А. Макаёнка).....	75
Капуза Т.М. (Мінск) ВЗАИМОСВЯЗЬ ВЕРБАЛЬНЫХ И ВИЗУАЛЬНЫХ КОМПОНЕНТОВ ИСПАНСКОГО ПЕЧАТНОГО РЕКЛАМНОГО ОБЪЯВЛЕНИЯ.....	78
Каўрус А.А. (Мінск) ПРЫЧЫННА-ВЫНІКОВЫЯ ПРЫНАЗОЎНІКАВА-СКЛОНАВЫЯ КАНСТРУКЦЫІ З КАНКРЭТНЫМІ НАЗОЎНІКАМІ ў ПОЛЬСКОЙ І БЕЛАРУСКОЙ МОВАХ.....	80
Кірдуна А.А., Траханкіна Т.А. (Мінск) БЕЛАРУСКАЯ МОВА НА ГАЗЕТНАЙ ПАЛАСЕ: ГАЗЕТА "РЭСПУБЛІКА".....	83
Климович Е.А. (Мінск) ЯЗЫКОВАЯ НОРМА И ЧУВСТВО ЯЗЫКА.....	85
Корнеева А.Ю. (Москва) КУЛЬТУРА РЕЧИ НАУЧНОГО ТЕКСТА В КОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ.....	87
Красней В.П. (Мінск) ДА ПЫТАННЯ ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ НОРМЫ.....	90
Красюк У.Ф. (Мінск) АСАБЛІВАСЦІ КУЛЬТУРЫ МОВЫ ў ПРАЦЭСЕ КІРАВАННЯ.....	93
Краўчанка М.С. (Мінск) "...НЕ СХОДЗІЦЬ З СЭРЦА АТАМНАЯ НОЧ": МОВА ВЕРШАЎ У ЗБОРНІКУ М. ЯТЛІЦКАГА «БАБЧЫН».....	96
Кудрэватых І.П. (Мінск) КОММУНИКАТИВНЫЕ НЕУДАЧИ В РАЗГОВОРНОЙ И ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РЕЧИ.....	99
Кураш С.Б. (Мозырь) ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ КУЛЬТУРЫ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ.....	107
Курбаленко Н.В. (Мінск) ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ОТРАЖЕНИЯ КАУЗАТИВНОЙ СИТУАЦИИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ.....	105
Курыло Н.А. (Мінск) О НАТО, Nato И НЕ ТОЛЬКО.....	103
Лаўшук Д.А. (Магілёў) ПРА ТЭРМІНЫ ДЫАЛЕКТАГА ПАХОДЖАННЯ ў СКЛАДЗЕ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ЛЕКСІКІ.....	111
Левшун Л.В. (Мінск) ТИПЫ ОТНОШЕНИЯ К СЛОВУ В РАЗЛИЧНЫХ ТВОРЧЕСКИХ МЕТОДАХ РЕФЛЕКТИВНО-ТРАДИЦИОНАЛИСТСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	114
Лемяза А.І. (Мінск) ДА ПЫТАННЯ АБ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ ў ДЫАЛЕКТНЫХ УМОВАХ.....	119
Лобань Н.П. (Мінск) ТРЭБА ЗНАЦЬ, ШТО І ЯК СКАЗАЦЬ.....	123
Лук'янюк Ю.М. (Мінск) СЕМАНТЫЧНЫ СПАСАБ УТВАРЭННЯ ФІЛАСОФСКІХ ТЭРМІНАЎ.....	127
Ляшук В.М. (Мінск) БЕЛАРУСКІ ФАЛЬКЛОР І КУЛЬТУРА МОВЫ.....	130
Малько А.И. (Горки) ОБ ОСОБЕННОСТЯХ РУССКОЙ РЕЧИ БЕЛОРУСОВ.....	132

Мароз С.С. (Мінск) СІНАНІМІЧНЫЯ ПАСЕСІЎНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКОЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЕ.....	135
Мечковская Н.Б. (Мінск) ОРФОГРАФИЯ КАК СОЦИАЛЬНАЯ СЕМИОТИКА: ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ В СУДЬБАХ БЕЛОРУССКОГО, УКРАИНСКОГО, ПОЛЬСКОГО И РУССКОГО ПИСЬМА.....	138
Михайлова Н.П. (Мінск) СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕГУЛЯЦИИ ДИАЛОГА, МАРКИРУЮЩИЕ ПЕРЕХОД ОТ ОДНОЙ ТЕМЫ К ДРУГОЙ.....	140
Мішчанчук М.І. (Брэст) СЛОВАТВОРЧАСЦЬ І СЛОВАЎЖЫВАННЕ ЯК МАСТАЦКІЯ ПРЫЁМЫ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ЛІТАРАТУРЫ БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА).....	143
Мытнік Т.А. (Мінск) РАЗВІЦЦЕ МОВЫ ВУЧНІЎ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ТЭМЫ «СКАЗ» У 8 КЛАСЕ.....	147
Наумович А.Н. (Мінск) АКТУАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦЫЙ ІНТОНАЦІОННО-СМЫСЛОВОГО (РЕМАТИЧЕСКОГО) ТЭРЭ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.....	151
Нямковіч Н.М. (Мінск) НАРОДГА КУЛЬТУРУ МОВЫ.....	154
Олейник Е.Ю. (Мінск) ИНТОНАЦИОННАЯ НОРМА И ИНТОНАЦИОННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКЕ.....	157
Осипович В.Л. (Мінск) ЭЛЛИПТИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ В БЕЛОРУССКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ И ИХ ПЕРЕВОД НА РУССКИЙ ЯЗЫК.....	159
Палашчук Н.В. (Мінск) АБ МОЎНАЙ НОРМЕ СТАРАБЕЛАРУСКІХ ПІСЬМОВЫХ ПАМНІКАЎ.....	162
Папрусжанка Ю.В. (Мінск) ЭМАЦЫЙНАЕ ўСПРЫМАННЕ ГУКАЎ БЕЛАРУСКОЙ МОВЫ ЯЕ НОСЬБЕ ТАМ.....	164
Пекач А.К. (Мінск) ПРЫСЛОЎІ, СВАДНОСНЫЯ З ФОРМАЙ ТВОРНАГА СКЛОНУ НАЗОЎНІКАЎ МНОЖНАГА ЛІКУ, У БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ГАВОРКАХ.....	169
Броксчэў О.Г. (Мінск) ІРОНІЯ І ЁЕ РАЗНОВІДНОСТІ В ВІЗАНТЫЙСКОМ ТРАКТАТЕ ГЕОРГІЯ ХІРОВСКА «О ПОЭТИЧЕСКИХ ТРОПАХ» (VI В.).....	173
Рагауцоў В.І. (Магілёў) АДСТУПЛЕННЕ АД МОЎНАЙ НОРМЫ ЯК АДЗІН З ПРЫЁМАЎ СТВАРЭННЯ КАМІЧНАГА ЭФЕКТУ (на матэрыяле беларускай драматургіі).....	176
Радзіваноўская Н.А. (Мінск) ДА ПЫТАННЯ ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНАЙ КЛАСІФІКАЦЫІ БЕЛАРУСКІХ АЙКОНІМАЎ, СВАДНОСНЫХ З НАЗВАМІ РАСЛІННАГА СВЕТУ.....	180
Ратько Т.В. (Мінск) СИНОНИМИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ЯЗЫКА И ИХ РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ НАВЫКОВ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ.....	182
Ржавуцкая М.С. (Мінск) КУЛЬТУРА МОВЫ І НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ МАСТАЦКАГА ПЕРАКЛАДУ.....	185
Русак В.П. (Мінск) ПРАБЛЕМЫ НОРМЫ І МАРФАНАЛАГІЧНАЙ ВАРЫЯНТНАСЦІ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ.....	187
Савіцкая І.І. (Мінск) НАРМАЛІЗАЦЫЙНАЯ РОЛЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ЛЕКСІКАГРАФІІ.....	191
Саўчанка В.М. (Магілёў) ПЕРЫЯД ЯК ГРАМАТЫКА-СТЫЛІСТЫЧНЫ СРОДАК ў ТВОРЧАСЦІ МАКСІМА ТАНКА.....	194
Саўчук Т.М. (Мінск) РОЛЯ МАЎЛЕНЧАГА ЭТЫКЕТУ ў ПРАФЕСІЙНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ КІРАЎНІКА.....	197
Семянькова Г.К. (Віцебск) СУЧАСНЫЯ НЕАФІЦЫЙНЫЯ НАЙМЕННІ І СОЦЫУМ.....	200

Слабко І.У. (Мінск) <i>КАМБІНАВНЫЯ СІНТАКСІЧНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ З ПАРЦЭЛЯТАМ</i>	202
Смольская Т.М. (Мінск) <i>РЕЧЕВЫЕ ОШИБКИ В ЯЗЫКЕ ТЕЛЕ- И РАДИОПЕРЕДАЧ</i>	206
Старасценка Т.Я. (Мінск) <i>ПРАЗАННЯЯ СТРАФА І ФРАГМЕНТ ЯК ВАЖНЫЯ АДЗІНКІ МАЎЛЕННЯ</i>	208
Старжынская Н.С. (Мінск) <i>НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАЎЛЕНЧЫ ЭТЫКЕТ ЯК КАМПАНЕНТ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕНЧЫХ ЗНОСІН СТАРЭЙШЫХ ДАШКОЛЬНІКАЎ</i>	210
Сцяцко П.У. (Гродна) <i>НАЙНОЎШЫЯ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫЯ ДАВЕДНІКІ І ІХ НАПРАЦОЎКІ ў ГАЛІНЕ КУЛЬТУРЫ МОВЫ</i>	214
Jolanta Tambor (Katowice) <i>NAJNOWSZE TENDENCJE W POLSKIM SŁOWOTWÓRSTWIE I FLEKSJI</i>	218
Тиколович В.В. (Мінск) <i>Л.Н. ТОЛСТОЙ О ХУДОЖЕСТВЕННОМ МАСТЕРСТВЕ ПИСАТЕЛЯ</i>	221
Толкач А.А. (Мінск) <i>МАЛАДЗЁЖНЫ СЛЭНГ</i>	223
Траханкіна Т.А. (Мінск) <i>ЯЗЫКОВЫЕ ПРЕДПОЧТЕНИЯ НОВОПОЛОЧАН В ОБЛАСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ СМИ: ТЕЛЕВИДЕНИЕ И РАДИО (на материале массового анкетного опроса)</i>	227
Трофимович Т.Г. (Мінск) <i>ЯЗЫК СТАРОРУССКИХ ДОКУМЕНТОВ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСТОРИКО-ОНОМАСЛОГИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ</i>	230
Трыпуціна Т.М. (Мінск) <i>МОВА ГАЗЕТНЫХ ЗАГАЛОВАЎКАЎ</i>	232
Хоронек С.С. (Мінск) <i>СРЕДСТВА ПЕРЕДАЧИ ИНФОРМАЦИИ В СТАРОСЛАВЯНСКОМ ТЕКСТЕ</i>	237
Чайка Н.У. (Мінск) <i>КАНСТРУКЦЫІ З АСІМЕТРЫЧНАЙ СТРУКТУРАЙ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ</i>	240
Шабовіч М.В. (Мінск) <i>АКАЗІЯНАЛЬНЫЯ ПРЫМЕТНІКІ-КАМПАЗІТЫ ў БЕЛАРУСКІХ МАСТАЦКІХ ТЭКСТАХ 20-х гг. ХХ ст.</i>	244
Шатравко Н.С. (Горкі) <i>К ПРОБЛЕМЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ ДЕЛОВОГО ОБЩЕНИЯ В УСЛОВИЯХ БЕЛОРУССКО-РУССКОГО БИЛИНГВИЗМА</i>	248
Шевцова В.А. (Мінск) <i>ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНСТВА С КОМПОНЕНТАМИ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯМИ В РУССКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ</i>	250
Шлыкаў Дз.В. (Мінск) <i>РАСПРАЦОЎКА ПЫТАННЯЎ КУЛЬТУРЫ МОВЫ ў БЕЛАРУСКІМ МОВАЗНАЎСТВЕ ПЕРЫЯДУ 1941–1944 ГГ.</i>	254
Шматкова І.І. (Мінск) <i>МОЎНА-СТЫЛЁВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПАЭЗІІ НІНЬ МІЦЦЯШ</i>	256
Шур В.В. (Мазыр) <i>ОНИМЫ ЯК СРОДАК СТВАРЭННЯ ЭКСПРЭСІЎНАСЦІ КАЛАМБУРАЎ У ТВОРАХ РЫГОРА БАРАДУЛІНА</i>	260
Ясюкевич Е.Н. (Мінск) <i>СПОСОБЫ ТОЛКОВАНИЙ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК В РУССКИХ И АНГЛИЙСКИХ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ СБОРНИКАХ</i>	263
Земцова Е.А. (Мінск) <i>НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА</i>	266

О КУЛЬТУРЕ ПИСЬМЕННОЙ РУССКОЙ РЕЧИ В ЛИТВЕ

Состояние русского языка на рубеже веков и культура речи по-разному оцениваются лингвистами: некоторые говорят о порче и даже гибели русского языка, другие – о падении речевой культуры носителей языка [1]. Изменения касаются также письменной речи, в частности – орфографии. В данной работе рассматриваются некоторые особенности культуры письменной речи русских в Литве. Специфика русского языка в Литве обусловлена тем, что он функционирует в иноязычном окружении. Изменение в республике в начале 90-х годов статусов языков (литовский язык становится государственным, а русский – языком одного из национальных меньшинств) отражается на качестве русской речи. Особенно много нарушений орфографических норм наблюдается в рекламе, в разного рода объявлениях. В связи с этим основным материалом нашего исследования являются газеты, и данные в Литве на русском языке в период 1991 – 2002 года. Выявляются типичные графико-орфографические особенности, свидетельствующие об определенных тенденциях в письменной речи русских в Литве.

1. Написания, связанные с нарушением орфографических норм русского языка.

1.1. Написание сложных слов, прежде всего существительных и прилагательных с высокопродуктивными морфемами *евро-*, *видео-*, *аудио-* и др. Судя по нашим примерам, наблюдается расширение дефисного написания подобных слов: *Мы первые широко занялись распространением дорожных чеков "Томас Кук". А в этом году предложили и евро-чеки* ("Пирмаденис", № 12, 1999). Наиболее ярко эта тенденция проявляется при наличии в сложном слове более двух корневых компонентов; ср. разное написание слов с тождественной начальной морфемой в одной и той же газете: *электромонтажник*, но *электрогазоварищик* ("Эхо Литвы", 14.06. 1998). При этом возможно написание слова с двумя дефисами: *Аудио-видео-бытовая техника* ("Экспресс-Неделя", № 50, 2001).

1.2. Написание строчной/прописной буквы. Наши материалы свидетельствуют об активизации прописной буквы, часто – в прилагательных, образованных от собственных наименований: *У нас Новогодние цены* ("Литовский курьер", № 509, 2001); *В Каролиншкском парке Сказок четверо мужичин избили В.З.* ("Литовский курьер", № 51, 1998).

Написание слов с прописной буквы нередко используется в экспрессивных целях, обычно – иронических: *И народ зауважает любого Начальника: ведь лысый - значит умный!* ("Пирмаденис", № 13, 1999); *Во всяком случае, население увидело, что хоть кто-то Наверху адекватно воспринимает* ("Пирмаденис", № 19, 1999).

словесе (412.5), слово с солник (279.27), лъсть маѣка словеси (384.27), громъ словесе (456.8), въ сирѣхъ словесехъ (355.22), словесе матежьна (74.24) и мн. др.).

Литература

1. Супрасълски или Ретков сборник. Й. Заимов, М. Капалдо. 2т. София. 1982.
2. Лексико-семантические группы русских глаголов. Свердловск, 1988.
3. Старославянский словарь (по рукописям X—XI веков). М., 1999.
4. Верещагин Е. М. История возникновения древнего общеславянского литературного языка. М. 1997.
5. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: М., 2000.

Н.У. Чайка (Беларусь, Мінск)

КАНСТРУКЦЫІ З АСИМЕТРЫЧНАЙ СТРУКТУРАЙ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Праблема канструкцый з асіметрычнай будовай з'яўляецца надзвычайнай і актуальнай. На працягу апошніх дзесяцігоддзяў да яе неаднаразова звярталіся вучоныя, спрабуючы даследаваць гэты моўны феномен. У працах мінулых гадоў, прысвечаных названай праблеме, звычайна пераважаў адзін з аспектаў даследавання з'явы. Структуралістычныя лінгвістычныя школы даследавалі фармальную арганізацыю названых канструкцый, прадстаўнікі семантычнага сінтаксісу даследавалі значэнне сінтаксічных канструкцый.

Пропуск дзеяслова ў эліптычным сказе і ўзнаўленне яго пры дапамозе кантэксту дае падставы адным даследчыкам лічыць эліпсіс прайвай імпліцытнага ў мове, другім – прайвай граматычнай кампрэсіі. Даследчыкі, якія не размяжоўваюць паняцці эліпсіс і семантычная імплікацыя, лічаць, што прынята адрозніваць два віды эліпсіса: граматычны і семантычны. Падобнай думкі прытрымліваюцца К.І. Кажэўнікава, І.У. Арнольд і іншыя. С.Н. Нікіціна адзначае, што з'ява граматычнага эліпсіса ўключае выпадкі з семантычным ці сэнсавым эліпсісам тыпу *Сядзець за кнігай*. Магчыма, падобны тып эліпсіса мае назву назваць “семантычнай кампрэсіяй паведамлення”. Не размяжоўвае паняцці эліпсіса і імплікацыі І.К. Кажэўнікава, якая сцвярджае, што існуюць дзве разнавіднасці імпліцытнасці – імпліцытнасць як лагічная аперацыя і імпліцытнасць, заснаваная на кантэкстуальных сувязях. Апошняя, на думку даследчыцы, ёсць семантычны эліпсіс. Сказы тыпу *Алесь заўважыў, што ручкі няма. Забыў дома*. В.Х. Багдасарян таксама называе **граматычным відам імпліцытнага**. Ф.Б. Сітдзікава разглядае эліпсіс як адзін са сродкаў праяўлення імпліцытнага ў мове. С.С. Дзікарова кваліфікуе прыклады з семантычнай імплікацыяй як “глабальны эліпсіс”, а І.У. Арнольд наогул ставіць у адзін рад такія з'явы: падразумяванне, падтэкст, прэсупазіцыя, алюзія, імплікацыя і эліпсіс. Не выклікае сумнення сцвярдженне, што семантыка эліптычнага сказа заснавана

на кантэкстуальных сувязях. Але сцвярдженне аб тым, што эліпсіс ёсць прайва імпліцытнага ў мове, на нашу думку, з'яўляецца катэгарычным. Імплікацыяй прынята лічыць наяўнасць дадатковага сэнсавага ці эмацыянальнага зместу, што рэалізуецца за кошт нелінейных сувязей паміж адзінкамі тэксту. Імпліцытнасць, у сваю чаргу, характарызуецца асіметрыяй плана выражэння і плана зместу, пры гэтым сэнс выказвання з'яўляецца значна шырэйшым, чым яго выражэнне ў моўных адзінках. Гэта сказы тыпу

- Ты і сястру возьмеш з сабой?
- Мне без яе нельга.

У прыкладзе назіраецца лагічная аперацыя сцвярджэння на аснове апасродкаванага вываду, і адказ трэба разумець: *Так, возьму*. Відавочна, што перад намі канструкцыя з імпліцытнай семантыкай. Але ці маюць падобныя канструкцыі дачыненне да эліптычнасці? Эліпсіс азначаецца як пропуск у маўленні ці тэксце падразумяваемай моўнай адзінкі, структурная непаўната сінтаксічнай канструкцыі.

Ану, пусці! Я – да нача. Гав. (В.Быкаў); Як баяніста яго на сённяшні дзень няма! Трэба ж таі – акура на руцэ! (А.Макаёнак).

Для разумення сэнсу падобных сказаў патрабуюцца не вывады на аснове лагічных аперацый, а паняцце ст. Ды і структура сказаў з семантычнай імплікацыяй і эліпсісам дзеяслова адрозніваецца: у першым выпадку гэта фармальна поўныя, структурна завершаныя канструкцыі, а ў другім – няпоўныя, з эліпсаваным дзеясловам. Такім чынам, структура прыгаданых сказаў з'яўляецца парушанай. Таму нельга не пагадзіцца з думкай А.І. Шэндэльс, які разумее тэрмін **імпліцытны** як скрыты, нявыражаны сэнс, а **эліптычны** – як скарачаны, рэдукаваны. З'ява эліпсіса не адносіцца да імпліцытнасці, і таму неабходна іх размяжоўваць. Падобнага пункту погляду на праблему прытрымліваецца і Н.Л. Даніна, якая лічыць, што нельга разглядаць у якасці імпліцытных эліпсаваных канструкцый. Размяжоўваюць дадзеныя паняцці Л.І. Лісочанка і Т.А. Коласава, кваліфікуючы з'яву з семантычнай імплікацыяй тэрмінам **семантычны эліпсіс**. Тэрмін **эліпсіс**, як адзначалася вышэй, закранае толькі план выражэння сказа, яго фармальную арганізацыю. Семантыка падобных канструкцый выразная:

Ты што ж, з малым – у строй? – здзівіўся Кулеш. (В.Быкаў); Без майі запіскі нікому – ні манеткі. (А. Макаёнак).

Тэрмін **семантычны эліпсіс** (паводле Л.В. Лісочанкі, Т.А. Коласавай) павінен абазначаць пропуск ці скарачэнне семантычнай структуры сказа, яго дэнатат ці сігніфікат. Аднак ні дэнатат, ні сігніфікат скарачацца ці рэдукавацца не могуць: нельга скараціць пазамоўную рэалію ці ўяўленне аб ёй. У прыведзеных прыкладах мае месца кампрэсія плана азначаючых. Значыць, тэрмін **семантычны эліпсіс** не раскрывае сутнасці з'явы з семантычнай імплікацыяй. Тое самае можна сказаць і ў дачыненні да тэрміна **імплікацыя (імпліцытны)**, якім некаторыя даследчыкі спрабуюць растлумачыць з'яву эліпсіса (В.Х. Багдасарян, Ф.Б. Сітдзікава і іншыя). Калі прыняць пад увагу, што тэрмін **імпліцытнасць**

абазначае наяўнасць дадатковага сэнсу, выведзенага шляхам высноў, то відавочна, што граматычная структура сказа не ўплывае на выяўленне інфармацыі шляхам лагічных аперацый. Тэрмін *граматычная імплікацыя* не раскрывае сутнасці з'явы эліпсіса. Сказы тыпу

- Хутка закончыцца лекцыя?
- **Яна** толькі пачалася.

- Далёка яшчэ да вёскі?
- **Тры гадзіны** пешшу.

з'яўляюцца граматычна поўнымі і тым не менш маюць значэнне, прыкметна шырэйшае за пададзенае планам выражэння.

З'явы імплікацыі і эліпсіса ўзаеманакладаюцца адна на адну. Гэта адбываецца ў рамках дыялога, дзе назіраецца кантэкстуальны ці сітуацыйны эліпсіс.

- 1) – Ён жа па начах – то з дзеўкай, то пчэ з кім!
- Яшчэ не вядома, ты з кім...
- Я – з людзьмі. (І.Мележ);
- 2) – Ну? Дадому?
- Ды...не кажуць куды...
- Дадому! Адпушчам! (І.Мележ);
- 3) – Ты ці не ўчора ўвечары прыбуў?
- Учора...
- Увечары? Уцямнело ўжо добра?
- Уцямнело... (І.Мележ).

У прыведзеных прыкладах рэпліка змяшчае сінтаксічную непаўнату і імпліцытнасць адначасова. Сінтаксічная непаўнота праяўляецца ў адсутнасці абавязковага кампанента структуры сказа. Рэпліка дыялога мае таксама імпліцытную семантыку: значэнне сказа значна шырэйшае за сваё моўнае выражэнне. Уздзельнікі камунікацыі павінны ведаць моўную сітуацыю, аб'ект рэчаіснасці і сістэму сувязі паміж імі, каб улавіць тое адзінае кантэкстуальнае і семантычна абумоўленае значэнне сказа, уласцівае яму толькі ў гэтай моўнай сітуацыі. У прыкладах з'явы эліпсіса і імплікацыі перасякаюцца і адна адна сцвярджаюць аб іх поўнай узаемаадпаведнасці няма падстаў.

З'явы *эліпсіс* і *семантычная імплікацыя* могуць быць уласцівы толькі сказу і паведамленню. Калі эліптычны сказ разглядаць як складачы моўны знак, то ён павінен мець дэнатат. У эліптычным сказе дэнататам з'яўляецца сітуацыйны факт, падзея аб'ектыўнай рэчаіснасці, прадметныя сувязі і адносіны. Але ні ў эліптычных сказах, ні ў сказах з семантычнай імплікацыяй не назіраецца поўная адпаведнасць плана зместу і плана выражэння. Параўнаем сказы **Я – на гарышча!** – **адразу сазнаўшы ўсмішку казала Марыя** (В.Быкаў)

- **Я магу пайсці пагуляць?**
- **Зрабі спачатку ўрок!** (А. Макаёнак)

Дэнататам эліптычнага сказа з'яўляецца паведамленне аб дзеянні, якое перадаецца без дзеяслова: кантэкст канкрэтызуе апущаны дзеяслоў. У прыведзеным сказе з імпліцытнай семантыкай перадаецца адмаўленне, але не тыповымі для яго сродкамі. Сэнс сказа не з'яўляецца прамым, а выводзіцца пры дапамозе пэўнай лагічнай аперацыі або пры ўмове агульнага ведання з'яў рэчаіснасці і іх сувязей уздзельнікамі камунікацыі. Гэта значыць, што ў аснове дадзеных з'яў ляжыць **прынцып асіметрычнага дуалізму моўнага знака**. Што атрымліваецца ў эліптычных сказах? Сказ **Я – да вас, Арына Радзівонаўна. Па нашаму пісьму**. (А.Макаёнак) прыстасоўваецца да канкрэтнай сітуацыі: неўжыванне дзеяслова можа быць абумоўлена камунікацыйнымі задачами або стылістычнымі функцыямі. Значыць, эліптычны сказ як моўны знак змяняецца толькі часткова. Але ён застаецца адэквівалентным са самому сабе, свайму варыянту і абазначае дзеянне. У сказах з імпліцытнай семантыкай тыпу

- **Ты вяртаешся з інстытута?**
- **У нас канікулы.**

назіраецца здольнасць моўнага знака набываць іншыя значэнні і функцыі ў рамках пэўнай сітуацыі. Азначанае і азначаючае ўвесь час імкнецца да змянення ў залежнасці ад кансітуацыі, функцый і задач выказвання. Кожнае з іх выходзіць за рамкі, прызначаныя ім азначаючае імкнецца набываць іншыя значэнні і функцыі, чым яго ўласны, азначанае імкнецца да выражэння сябе іншымі сродкамі, чым яго ўласны знак (значэнне дзеяння бездзеяслоўнымі сказами). **Яны асіметрычныя**. Пры гэтым у сказах з *семантычнай імплікацыяй* назіраецца тэндэнцыя да *сінаніміі моўных знакаў*. Сказ **Ты забыўся, што я – студэнтка** можа мець два ўласнае прамое значэнне. Аднак ужывацца прыведзены сказ можа ў другім значэнні. Напрыклад:

- **Вольга, мы будзем вянчацца?**
- **Ты забыўся, што я – студэнтка?**

Перад намі аманімічныя моўныя знакі, якія могуць ужывацца ў розных функцыях і значэннях.

У *эліптычных* сказах назіраецца тэндэнцыя да сінаніміі моўных знакаў.

Ад рэчкі прайшлі цераз поле і пайшлі ў лес.

Ад рэчкі мы цераз поле і – у лес.

(В.Быкаў)

Значэнне эліпсаванага дзеяслова ў другім прыкладзе не з'яўляецца канкрэтным, але яно сінанімічнае значэнню дзеяслова *ісці*. Сказанае вышэй дазваляе зрабіць вывад: **паняцце эліпсіс і семантычная імплікацыя з'яўляюцца ідавымі ў адносінах да родавага – асіметрычнага дуалізму моўнага знака**. Размежаванне гэтых паняццяў дазваляе кваліфікаваць з'явы з асіметрыяй плана зместу і выражэння па крытэрыях сінанімічнасці-аманімічнасці.

Літаратура

1. Багдасарян В.Х. К вопросу об имплицитном языке // *Философия и методологические вопросы науки: Сб.ст. / Акад.наук Армян.ССР, ин-т философии и права; Отв. ред. Г.А.Чеворкян. – Ереван, 1977.*
2. Дикарёва С.С. Системная обусловленность имплицитных смыслов текста // *Исследование по семантике: Сб. науч. ст. / Симфероп. Гос. ун-т; Отв.ред. О.М.Соколов. – Симферополь, 1987.*
3. Лисоченко Л.В. Высказывания с имплицитной семантикой. – Ростов н/Д.: Изд. Рост. Ун-та, 1987.
4. Никитина С.Е. О семантическом эллипсе в предложных сочетаниях // *Проблемы лингвистического анализа: Фонология, грамматика, лексикология: Сб.ст. / отв.ред. Э.А. Мякоев, – М., Наука, 1966.*

М.В. Шабовіч (Беларусь, Мінск)

АКАЗИЯНАЛЬНЫЯ ПРЫМЕТНІКІ-КАМПАЗІТЫ Ў БЕЛАРУСКІХ МАСТАЦКІХ ТЭКСТАХ 20-х гг. XX ст.

Прыметнікі-кампазіты вызначаюцца вялікай частотнасцю ў мастацкіх тэкстах. Шырокае распаўсюджанне яны атрымалі ў рускай паэзіі XVIII-XIX стст., асабліва ў творах Г.Дзяржавіна і В.Брусавы, дзе выконвалі ролю своеасаблівага стыльвага сродку – складанага эпітэта, пры дапамозе чаго ствараўся высокі стыль маўлення. У беларускай літаратуры складаныя прыметнікі набываюць асаблівае пашырэнне ў 20-я гг. XX ст. Да прыкладу, толькі ў творах М.Зарэцкага такіх лексем налічваецца некалькі соцень.

Празрыстасць структуры і адносна "лёгкасць" утварэння дазваляе некаторым вучоным лічыць прыметнікі-кампазіты прамежкавымі паміж моўнымі адзінкамі і аказіянальнымі лексемамі. "В качестве примера переходных структур, занимающих промежуточное положение между словами каноническими и окказиональными, - піша А.Г.Лыкаў, - можна прывесці складныя качественыя іменна прылагательныя (типа *насмешливо-беззаботный, ослепительно-насмешливый, оранжево-красный, красно-оранжевый, серебристо-зеленый и т.п.*") [1, 105]. Такія дэрываты А.Г.Лыкаў і Л.М.Чухавы называюць паўаказіянальна-маўленчымі ўтварэннямі ("полуоказионально-речевыми образованиями").

Аднак многія даследчыкі справядліва залічваюць прыметнікі-кампазіты ў арсенал аказіянальных лексем. Мае рацыю, на наш погляд, В.А.Бялова, калі піша, што "выбор компонентов, особенности их сочетания, "сгущенная образность" большинства сложений, их функционирование в поэтической речи позволяет утверждать окказиональную природу этих единиц, обладающих, однако, различной степенью окказиональности..." [2, 213].

Паміж часткамі такіх наватвораў могуць быць як спалучальныя, так і падпарадкавальныя адносіны; кампаненты прыметнікаў-кампазітаў найчасцей звязваюцца пры дапамозе інтэрфікса, прычым апошні кампанент звычайна роўны самастойнаму слову. Гэта дазваляе некаторым вучоным называць такі спосаб утварэння складаных прыметнікаў аснова-словаскладаннем [3, 75].

Спынімся падрабязней на прыметніках-кампазітах са спалучальнымі адносінамі асноў. Такія лексемы складаюцца з раўнапраўных па сэнсе кампанентаў і выражаюць адзіную прымету, якая з'яўляецца сумай прымет, названых ва ўтваральных асновах (словах). Кампаненты ў аднолькавай ступені адносяцца да азначаемага слова, у аднолькавай ступені яго характарызуюць. Як заўважыла С.Г.Белікава, вытворнымі для падобных дэрыватаў з'яўляюцца словы, а не словазлучэнні, прытым унутрыслоўна функцыянальныя адносіны кампазіта не залежаць ад этапа, які папярэднічаў складанню [4, 7]. Большая частка такіх лексем пішацца праз злучок, які, на думку Э.А.Паціхі, "свидетельствует о том, что части соединены сочинительной связью, но не подчинены" [5, 321]. Таму ўсе прыметнікі, якія пішуцца праз злучок, даследчык класіфікуе як кампазіты са спалучальнымі адносінамі асноў, што супярэчыць БГ-85 і Г-70, дзе складаныя прыметнікі з нераўнапраўнымі кампанентамі разглядаюцца як кампазіты з падпарадкавальнымі адносінамі асноў. На наш погляд, мае рацыю Ю.Ю.Намітокава, калі лічыць, што дэфіснае напісанне складаных прыметнікаў сведчыць "не столько о типах взаимоотношения между компонентами, сколько о промежуточном положении этих сложений между словосочетанием и словом вообще" [6, 95]. У сваёй класіфікацыі мы кіраваліся БГ-85 і Г-70.

Сярод выяўленых у БМТ-20 прыметнікаў-кампазітаў са спалучальнымі адносінамі асноў можна выдзеліць наступныя групы лексем:

1) **прыметнікі, абедзве асновы якіх называюць колер:** *блакітна-ружовы:* Час не такі, каб раставаць у блакітна-ружовай чмуце розных перажыванняў (М.Зарэцкі); *васількова-зялёны:* Васількова-зялёную ноччу я забялю вёску пакінуў (Я.Пушча); *васількова-блакітны:* Праменні залатых з васількова-блакітнага неба сыплюцца на мякка-жытнёвую зямлю... (М.Нікановіч); *Сустрэну я мілага, прыгожлага свайго, надзена на галаву яму васількова-блакітны вянок...* (В.Каваль); *зялёна-сіні:* Вечарам зелена-сінім ветры расу ўсю змялі (Я.Пушча); *Я не чакаў, каб гэтых клёнаў шоўк, што быў вясноты зялёна-сіні, завяў, асмужыўся, пажоўк...* (П.Глебка); *лілова-пурпуровы:* ...У час лілова-пурпуровага світання нікчэмнай цвіллі знікла [паданне]... (З.Бандарына); *пурпурна-чырвоны:* Месяц на небе пурпурна-чырвоны... (К.Буйло); *пурпурова-сіні:* Радасць звонкая у лесе – пурпурова-сіняя зара (Я.Бобрык); *пунсова-сіні:* Пад жагавіннем адвечнай цемні глыбін яшчэ зары пунсова-сіняй не ўспела чырванню адбіць (П.Трус); *чорна-ліловы:* ...[Сэрца] родзіць чорна-ліловая радасці М.Зарэцкі).

Дэрываты гэтай групы маюць нязначную ступень аказіянальнасці і неспрэчнасці; існуе верагоднасць іх ужывання рознымі аўтарамі і наогул ісцьбітамі мовы, хаця абсалютная большасць выяўленых намі прыметнікаў